

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า : กรณีศึกษาบ้านห้วยมะเขือส้ม ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ 1) ศึกษาวิธีการและสาเหตุของการบุกรุกทำลายป่าบ้านห้วยมะเขือส้ม ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2) เพื่อศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการบุกรุกทำลายป่าต่อน้ำ พื้นที่ป่า อากาศ และการพังทลายของดิน และ 3) เพื่อศึกษาการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่าโดยหน่วยงานภาครัฐ และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทำการเก็บข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ที่ประกอบด้วย บุคคลต่างสถานภาพทางสังคมและบทบาทหน้าที่มี 3 กลุ่ม คือ ได้แก่ 1) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2) เจ้าหน้าที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ หัวหน้าสถานีพัฒนาที่ดิน หัวหน้าสถานีประมงน้ำจืด หน่วยงานชลประทาน เกษตรที่สูงห้วยมะเขือส้ม สถานีควบคุมไฟป่าปางตอง สถานีวิจัยและเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าปางตอง 3) บุคลากรในชุมชนเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโส และผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ ตลอดจนชาวบ้านในพื้นที่ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกต (Observation) จากการเข้าไปสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และการสนทนากลุ่มหรือการประชุมของกลุ่มเป้าหมาย (Focus Group) โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้ม

ชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้มหมู่ที่ 5 ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ในการดำรงอยู่ร่วมกันในเขตพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งมีกลุ่มของชนเผ่าม้งเป็นกลุ่มคนในยุคแรกๆ ที่เข้ามาจับจองและตั้งรกรากทำมาหากินในพื้นที่แถบบริเวณนี้ โดยในระยะเริ่มแรกก่อตั้งหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านได้ทำการประกอบอาชีพในการเกษตรกรรมในการ

เลี้ยงชีพ และอาศัยการปลูกฝิ่นเป็นหลัก ทำให้พื้นที่ป่าแห่งนี้ถูกถางบุกรุกเพื่อทำเป็นไร่ฝิ่นจนกลายเป็นสภาพจากป่าดิบเขากลายเป็นภูเขาเตียนโล่งที่ปราศจากต้นไม้ ทำให้สภาพบริเวณพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนขณะนั้นมีความเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานชุมชนของกลุ่มชาวม้ง จากอำเภอแม่แจ่ม และการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชนต่างๆ จากประเทศพม่าเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย ทางฝั่งชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อประมาณปีพุทธศักราช 2526 ที่ผ่านมา (โดยกลุ่มชาวม้งเข้ามาอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว) พื้นที่แถบนี้จึงอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลโดยภาครัฐมากยิ่งขึ้น ผ่านนโยบายความมั่นคงตามแนวชายแดน การป้องกันการก่อการร้าย การควบคุมเฝ้าระวังการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนที่จะผ่านทางชายแดนไทย-พม่าเข้ามา โดยมีนโยบายด้านการเมืองการปกครองและความพยายามของภาครัฐที่จะควบคุมการแพร่กระจายของสารเสพติด โดยเฉพาะนโยบายทางด้านปราบปรามการปลูก การผลิต การค้าและการเสพฝิ่น

จนระยะเวลาที่ผ่านล่วงมาประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมานี้เอง ที่ชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้มได้เริ่มเข้ามาอยู่ภายใต้ นโยบายการพัฒนาและการอนุรักษ์ของรัฐที่ชัดเจน และเอาจริงเอาจังมากยิ่งขึ้น ด้วยการปราบปรามการปลูกฝิ่นของชาวบ้านอย่างจริง พร้อมไปกับการดำเนินการพัฒนาชุมชนภายใต้ นโยบายการพัฒนาการทำเกษตรพื้นที่สูง และการจำกัดพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน เพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายป่าและการแอบปลูกฝิ่นในพื้นที่แนวตะเข็บชายแดน ทำให้วิถีชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตแบบดั้งเดิมมาเป็นระบบการผลิตตามแบบรัฐชี้นำ ซึ่งส่งผลให้รัฐก้าวรุกเข้าสู่ชุมชนด้วยนโยบายด้านการอนุรักษ์ผืนดิน น้ำ ป่า เพื่อยับยั้งการเกษตรกรรมแบบไร้หมุนเวียนของชาวบ้าน เพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าต้นน้ำ พร้อมไปกับการขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์เพิ่มเติม ส่งผลให้เกิดการประกาศพื้นที่อนุรักษ์เข้าไปทับซ้อนพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งก่อให้เกิดความไม่พอใจจากชาวบ้านที่มีต่อระบบการจัดการที่ดินและผืนป่าจากภาครัฐ ด้วยการลดพื้นที่ปลูกฝิ่น ด้วยการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจจากภายนอกเข้าไปทดแทนระบบการผลิตพืชพันธุ์แบบพื้นบ้าน เพื่อหวังสร้างความมั่นคงของชาติโดยการดึงกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์เหล่านี้ให้กลายเป็น “พลเมืองไทย” ภายใต้การชี้นำของรัฐไทยผ่านนโยบายและการสร้างชุมชน “รวมไทย” และ “ห้วยมะเขือส้ม” ให้กลายเป็นชื่อหมู่บ้านของกลุ่มคนอพยพเหล่านี้ ท่ามกลางบริบทและสภาพเงื่อนไขที่กลุ่มคนเหล่านี้ต้องไร้อำนาจต่อรอง ในฐานะพลเมืองชั้นสองและผู้อพยพลบหนึ่เข้าอย่างผิดกฎหมาย ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชุมชน ระหว่างรัฐกับชุมชนและระบบการพัฒนาจากภายนอกที่เริ่มรุกคืบเข้ามาสู่ชุมชนในนามของการพัฒนาและการช่วยเหลือผ่าน โครงการต่างๆ ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางความคิดต่อการจัดการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน

ชาวบ้านห้วยมะเขือส้มส่วนมากในปัจจุบันมีการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ด้วยการทำนา และการปลูกพืชไร่ตามฤดูกาล และการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ฯลฯ และยังมีการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมผ่านประเพณี พิธีกรรมความเชื่อร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันชุมชนยังคงมีการนับถือผี การนับถือพุทธศาสนา และการนับถือคริสต์ศาสนา ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศาสนาหลักของชุมชน และถึงแม้ว่าชุมชนจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และความหลากหลายด้านความเชื่อ (ตามวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง) แต่ชาวบ้านในชุมชนก็มีความสามัคคีและมีความเชื่อร่วมกันอย่างหนึ่งในการมองธรรมชาติรอบตัวว่า “มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองดูแลรักษาอยู่” โดยเฉพาะระบบความเชื่อเรื่องผี . และอำนาจที่แฝงเร้นอยู่ในระบบธรรมชาติ ดังนั้นทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้จึงถูกมองว่าเป็นของ “ผี” มิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ทำให้ชุมชนยังคงสามารถที่จะพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันได้อย่างเป็นธรรมและไม่เอารัดเอาเปรียบกัน โดยชุมชนมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งองค์กรชุมชนในการดูแลรักษาป่าไม้ การควบคุมป้องกันไฟป่า และมีการออกกฎระเบียบของชุมชนร่วมกันในการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ ทำให้ชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้มมีความเข้มแข็งและสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่นสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

5.1.2 วิธีการและสาเหตุของการบุกรุกทำลายป่าบ้านมะเขือส้ม

จากการศึกษาถึงวิธีการบุกรุกทำลายป่าของชาวบ้านห้วยมะเขือส้ม ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านมีวิธีการในการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้นี้คือ

1) การตัดต้นไม้ทำไร่เกษตรกรรมบนพื้นที่สูง เป็นสาเหตุที่สำคัญในการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนส่วนมากมีการประกอบอาชีพในการปลูกพืชเกษตรกรรมเพื่อการค้า ทำให้มีความต้องการที่จะขยายพื้นที่ทำกินด้วยการ การโค่นถางต้นไม้ การใช้ไฟเผาไรให้ลูกหลานเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน การตัดต้นไม้เพื่อแปรรูปส่งขายให้กับนายทุน ซึ่งชาวบ้านจะใช้วิธีการล้มด้วยขวาน หลังจากนั้นก็จะทำการตั้งค้างเลื่อยด้วยแรงงานคน โดยหลีกเลี่ยงการใช้เลื่อยยนต์เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ได้ยิน และการว่าจ้างกลุ่มแรงงานในชุมชนเพื่อให้ทำการถางป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ ส่งผลให้ปริมาณต้นไม้และพื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว

2) การล่าสัตว์ป่าด้วยการใช้ไฟเผาป่า โดยเฉพาะการล่าสัตว์ ด้วยวิธีการไล่เหล่าของชาวบ้าน ที่จะนิยมทำการจุดไฟเผาเพื่อไล่ให้สัตว์ป่าหนีออกจากที่ซ่อน หรือการจุดไฟเพื่อให้แมลงบินหนีไฟ แล้วปล่อนนกชนิดต่างๆ บินเข้ามากินแมลง แล้วดักยิงนกอีกทอดหนึ่ง บางครั้งก็จุดไฟเผาทุ่งหญ้า เพื่อให้หญ้าใหม่แตกกระบัด ล่อให้สัตว์ป่าชนิดต่างๆ เช่น เก้ง กวาง กระต่าย มากินหญ้า แล้วดักยิงสัตว์นั้นๆ ทำให้ปริมาณสัตว์ป่าลดจำนวนลง พร้อมกับการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ที่

เคยมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยต้นไม้และพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งถูกไฟเผาทำให้ไม่สามารถที่จะเจริญเติบโตหรือขยายพันธุ์สืบต่อไปได้

3) การหาของป่าด้วยการเผาป่า เป็นการบุกรุกทำลายป่าไม้บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าถ้าหากว่ามีการเผาป่าก็จะทำให้ป่านั้นเห็ดออกมาก ซึ่งความเข้าใจตรงนี้เป็นประเด็นที่ชาวบ้านมักจะอ้างจากประสบการณ์ที่บอกต่อๆ กันมาว่าการเผาป่าจะทำให้เห็ดออกมาก จึงส่งผลให้พื้นป่าไม้ยังถูกทำลายด้วยการเผาป่าซ้ำซากอยู่เป็นประจำทุกปี ผลที่ตามมาก็คือพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ในป่าถูกไฟเผาทำลายจนไม่สามารถที่จะเจริญเติบโตสืบต่อไปได้ ทำให้พันธุ์ไม้พื้นบ้านหลายอย่างเริ่มหายากขึ้นและนำไปสู่ภาวะแห่งการสูญพันธุ์ อีกประเด็นหนึ่งก็คือการเก็บหาของป่าด้วยวิธีการใช้ไฟนำ ซึ่งถือว่าเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดไฟป่ามากที่สุด เนื่องจากการเก็บหาของป่าของชาวบ้านส่วนใหญ่ มักจะนิยมจุดไฟเพื่อให้พื้นป่าโล่ง และสามารถเดินทางได้โดยสะดวก หรือให้แสงสว่างในระหว่างการเดินทางผ่านป่าในเวลากลางคืน รวมทั้งจุดเพื่อรมควันไล่สิ่ง หรือไล่แมลงต่างๆ ในขณะที่อยู่ในป่า เพื่อให้สะดวกและพุ่มแรงต่อการที่จะเอามารวบรวมมาขาย โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับป่าไม้ และพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ที่ขึ้นอยู่ในป่า จนบางครั้งไฟดังกล่าวกลับเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดการไหม้ลุกลามพื้นที่ป่าเป็นบริเวณกว้าง

4) การตัดต้นไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและการส่งขายให้กับนายทุน ซึ่งวิธีการที่ชาวบ้านนิยมใช้ในการลักลอบตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและการส่งขายให้กับนายทุนนั้น พบว่า

4.1 ชาวบ้านจะอาศัยวิธีตัดโค่นด้วยขวาน หลังจากนั้นจึงทำการแปรรูปด้วยวิธีการเลื่อยมือ โดยจะมีกลุ่มสมาชิกที่ช่วยกันทำประมาณ 5-8 คน โดยอาศัยกลุ่มแรงงานในครอบครัวหรือเครือญาติ ที่จะเข้ามาช่วยกันทำการตัดต้นไม้ในพื้นที่ป่าเพื่อทำการแปรรูปไม้แล้วนำมาใช้ในการสร้างบ้านเรือน และการลักลอบแปรรูปส่งขายให้กับนายทุน ซึ่งรายได้จากการขายไม้ถือได้ว่าเป็นรายได้ที่ดีกว่าการรับจ้างทำไร่มากร จึงทำให้มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนกลุ่มผู้ลักลอบเลื่อยไม้แปรรูปขายมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ป่าลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว

4.2 การใช้เลื่อยยนต์ตัดไม้เพื่อตอบสนองระบบทุนภายนอก วิธีนี้เป็นวิธีการที่รวดเร็วและทำให้ได้ปริมาณไม้แปรรูปที่มากกว่าการเลื่อยด้วยมือ ซึ่งเป็นการบุกรุกทำลายป่าที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากกลุ่มทุนภายนอกที่สนับสนุนให้ชาวบ้านเข้ามาทำไม้แปรรูปอย่างเต็มตัว

4.3 การปลูกพืชเศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยว เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ชาวบ้านต้องขยายพื้นที่ทำกินด้วยการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตพื้นที่ป่า หรือเขตพื้นที่สูง เนื่องจากพื้นที่ลุ่มได้ถูกจับจองไปหมดแล้ว จึงทำให้ชาวบ้านต้องหันมาขยายพื้นที่เพาะปลูกบนพื้นที่สูงมากยิ่งขึ้น การขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกเพื่อการค้าตรงนี้ จึงนำไปสู่การการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้อย่างรุนแรง

5.1.3 สาเหตุของการบุกรุกทำลายป่า

สาเหตุของการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ของชาวบ้านห้วยมะเขือส้ม นั้น พบว่า การเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ของชาวบ้านห้วยมะเขือส้ม มีสาเหตุมาจากหลายด้าน เช่น

1) สาเหตุทางด้านเศรษฐกิจ เกิดจากความต้องการขยายพื้นที่ทำกินเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อตอบสนองระบบการค้า โดยชาวบ้านจะทำการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีจำนวนมากขึ้น ซึ่งชาวบ้านจะได้นำเอาผลผลิตทางการเกษตรเชิงเดี่ยวเหล่านั้นเข้าไปสู่ระบบการค้าแลกเปลี่ยนเป็นตัวเงินอย่างเต็มตัวกับกลุ่มคนพื้นราบ โดยมีได้มุ่งคำนึงถึงความเป็นอยู่ที่พอเพียง หรือการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติในลักษณะของความสมดุล ซึ่งเป้าหมายในการผลิตด้านเกษตรกรรมที่มีใช้เป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชนนี้เอง ที่ส่งผลทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อขยายพื้นที่ในการผลิตอย่างรวดเร็ว จนนำไปสู่ภาวะวิกฤตสิ่งแวดล้อมและการลดจำนวนของพื้นที่ป่าไม้อย่างรวดเร็ว

2) สาเหตุทางด้านสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร อิทธิพลและค่านิยมจากต่างถิ่น การอพยพเข้ามาของกลุ่มคนต่างดาว และการการดิ้นรนต่อสู้ทางชาติพันธุ์ ส่งผลให้ชุมชนมีความขัดแย้งและมีการแย่งชิงทรัพยากรในพื้นที่ป่า ด้วยการบุกรุกเปิดพื้นที่ทำกินใหม่ การรับจ้างถางไร่และตัดไม้เพื่อแปรรูปขายส่งให้กับนายทุน ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรและพื้นที่ป่าไม้อย่างรวดเร็ว

3) สาเหตุทางด้านนโยบายและแนวทางการพัฒนาจากภาครัฐ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ 1) นโยบายของหน่วยงานภาครัฐไม่เข้าใจถึงระบบการจัดการทรัพยากรแบบชาวบ้าน 2) ภาครัฐขาดการวางแผนการส่งเสริมระบบการผลิตที่เหมาะสมกับวิถีชุมชน และ 3) รัฐบาลการพัฒนาาระบบกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ป่า และ 4) ความรู้สึกไม่มั่นคงในระบบกรรมสิทธิ์ของชาวบ้าน การรุกคืบเข้ามาของระบบการจัดการโดยภาครัฐ ได้ส่งผลให้ปัจจัยภายในของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะวิถีคิดในระบบการผลิตของชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากระบบทุนภายนอกที่เข้ามาพร้อมๆ กับการจัดการ โดยภาครัฐ ส่งผลให้ชุมชนต้องผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อการค้าอย่างเต็มตัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้อย่างรุนแรง โดยที่หน่วยงานและนโยบายของภาครัฐไม่สามารถจัดการกับระบบทุนภายนอกเหล่านี้ได้เลย ตรงนี้จึงเป็นเรื่องของความอ่อนแอของระบบภาครัฐที่ขาดการควบคุมและการจัดการที่ดี จนลุกลามส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงด้านระบบวิถีคิด วิธีการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น สิทธิและอำนาจของชุมชนที่เคยเข้มแข็งและสืบทอดมาแต่ดั้งเดิม ให้เลือนลางจางหายไปจนหมดพลังที่ชุมชนจะสามารถรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ โดยที่ชุมชนไม่สามารถที่จะปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทัน

5.1.4 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการบุกรุกทำลายป่า

ก. ผลกระทบจากการจุดไฟเผาป่า

1) ผลกระทบต่อพืชและสัตว์ป่า การเผาป่าทำให้ต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ป่าไม้เจริญเติบโตช้าลง และลดอัตราการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ขนาดกลางและเล็กเนื่องจากถูกไฟครอกส่งผลให้ต้นไม้แคระแกร็น พร้อมกับลดคุณภาพเนื้อไม้ ทำให้ต้นไม้ขาดช่วงการสืบพันธุ์ทดแทนตามระบบธรรมชาติ และการเผาป่าทำให้ไม้วัยเติบโตในป่าเจริญเติบโตช้า และปริมาณความหนาแน่นของพันธุ์ไม้ในป่าลดลง รวมทั้งทำให้ลูกไม้และไม้พื้นล่างตายเป็นส่วนใหญ่ และไม่สามารถเจริญเติบโตหรือขยายพันธุ์สืบต่อไปได้ และการเผาป่ายังมีผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อสัตว์ป่าด้วย เช่น ไฟป่าทำให้สัตว์บาดเจ็บหรือถึงแก่ความตายได้ หรืออาจลุดลามาเข้าไปทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยและปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของสัตว์ป่า เช่น แหล่งดินโป่ง ปลักโคลน แหล่งดินฝุ่น วัสดุสร้างรัง โพรงไม้ เป็นต้น ทำให้สัตว์ป่าไม่มีที่อยู่อาศัยและต้องอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเข้าหาแหล่งที่อยู่ใหม่ในพื้นที่ที่ไกลออกไป

2) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ การเผาป่าพบว่า เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อความสูญเสียเชิงเศรษฐกิจต่อพื้นที่ป่าธรรมชาติ และสวนป่าของภาครัฐที่ปลูกเอาไว้ ทำให้รัฐต้องสูญเสียงบประมาณในการปลูกป่าและการดูแลรักษาป่าเพิ่มขึ้น รวมทั้งการเผาป่าที่ปราศจากการควบคุมอย่างถูกวิธีนั้น มักจะลุดลามาเข้าไปในพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินของชาวบ้านคนอื่นๆ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินและสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง รวมทั้งควันไฟที่เกิดจากการเผาป่ายังส่งผลกระทบต่อกรมคมนาคมทั้งทางบกและทางอากาศในตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้การคมนาคมขนส่งทางอากาศต้องหยุดชะงักและสร้างความเสียหายแก่ระบบเศรษฐกิจโดยรวมอย่างเป็นวงกว้าง

3) ผลกระทบต่อดินและน้ำ การเผาป่าที่มีปริมาณไฟที่รุนแรงมากนั้นจะส่งผลกระทบต่อระดับความชื้นในดินลดลง และส่งผลให้ปริมาณอินทรีย์วัตถุจะลดลงตามไปด้วย ทำให้ความสามารถในการแลกเปลี่ยนประจุบวกของดินลดลงและสูญเสียไปโดยการระเหิด ทำให้ดินแห้งแล้งจะเสื่อมสภาพลง ทำให้ชาวบ้านประสบกับปัญหาที่ดินในการเพาะปลูกขาดปุ๋ยบำรุงดิน จึงต้องหันไปพึ่งพาการใช้สารเคมีเข้ามาช่วยการผลิต ซึ่งทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นพร้อมไปกับการสร้างมลพิษให้กับสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง และส่งผลให้น้ำในลำห้วยมีตะกอนและสารพิษเจือปนจากซากผงถ่าน ตะกอนดิน และสารเคมีที่ไหลไปกับน้ำ

ข. ผลกระทบจากการตัดต้นไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและการส่งขายให้กับนายทุน

การบุกรุกทำลายป่าด้วยการตัดต้นไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและส่งขายให้กับนายทุนนั้น พบว่า มีวิธีการดังกล่าวมีผลกระทบต่อผลผลิตของปริมาณพื้นที่ป่าไม้ จำนวนต้นไม้

และทรัพยากรน้ำในลำห้วยของชุมชน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนมักจะเกิดปัญหาน้ำท่วม เนื่องจากพื้นที่ป่าไม้หรือพื้นที่ต้นน้ำไม่มีต้นไม้คอยดูดซึม หรือช่วยชะลอการไหลของน้ำฝนที่ตกลงมาส่งผลให้เกิดปัญหาแผ่นดินถล่ม และในฤดูแล้งชาวบ้านก็จะประสบกับปัญหาน้ำในลำธารแห้งขอดและไม่มีน้ำใช้ เนื่องจากหน้าดินถูกทำลายกักเซาะผิวดินจากปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาจนเก็บน้ำไม่อยู่ ก่อให้เกิดความแห้งแล้งขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกและน้ำใช้ในครัวเรือน ทั้งนี้การตัดต้นไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและส่งขายให้กับนายทุนนี้ ยังส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านด้วย เนื่องจากการตัดต้นไม้เพื่อแปรรูปขายนั้นเป็นการตัดโดยเล็งมูลค่าของตัวเงินที่จะได้รับ ทำให้ชาวบ้านเกิดการแย่งชิงทรัพยากรต้นไม้เพื่อแปรรูปขายมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังขยายไปสู่การละเมิดสิทธิผู้อื่นด้วยการแอบเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่ไร่ของเพื่อนบ้าน จนทำให้เกิดกรณีปรับไหมและก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยกันเอง

ค. ผลกระทบจากการทำไร่เกษตรกรรมบนพื้นที่สูง

การทำไร่เกษตรกรรมบนพื้นที่สูงของชาวบ้าน ได้ส่งผลทำให้สภาพดินขาดความชุ่มชื้น ทำให้ดินแห้ง ดินทรุด ดินถล่ม ดินขาดคุณภาพ ไม่สามารถที่จะทำการเพาะปลูกได้ และยังก่อให้เกิดปัญหาการผุกร่อนของดินและหน้าดินอย่างรวดเร็ว เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวถูกชาวบ้านตัดโค่นต้นไม้ และทำการเผาไร่ ส่งผลให้ปราศจากพันธุ์พืช และต้นไม้ที่จะช่วยยึดหน้าดินและช่วยลดระดับความแรงของน้ำฝนที่จะตกปะทะกับหน้าดิน ทำให้หน้าดินถูกชะล้าง และขาดสารอาหารในการเพาะปลูก ทำให้ชาวบ้านต้องหันไปพึ่งพาการใช้สารเคมีและยาปราบศัตรูพืชมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้มีการสะสมของสารพิษตกค้าง และไหลปนลงมากับปริมาณน้ำฝนทำให้แหล่งน้ำของชุมชนมีสารพิษปนเปื้อน ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงจากการโดนสารพิษดังกล่าว พร้อมทั้งทำให้ชาวบ้านที่อยู่ท้ายน้ำที่ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติในการอุปโภคบริโภค ได้รับสารพิษดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้านมีความเจ็บป่วยด้านสุขภาพอนามัยและต้องสูญเสียเงินในการรักษาจากการได้รับสารพิษดังกล่าว

5.1.5 การจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่า

ก) การจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่าโดยภาครัฐ

การจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่าชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้ม เป็นการจัดการแก้ไขปัญหามุมชนที่มาจากการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐกับองค์กรชาวบ้าน โดยมีแนวทางการส่งเสริมดังนี้

1) การส่งเสริมการปลูกฟื้นฟูป่าระหว่างรัฐกับชุมชน

เป็นการสนับสนุนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ ด้วยการปลูกป่าเสริม และการเข้ามาดูแลรักษาพื้นที่ป่าใช้สอย ป่าธนาคารอาหารชุมชน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ จึงก่อให้เกิดความรู้สึกหวงแหนพร้อมกับการดูแลรักษาพื้นที่ดังกล่าว และการปลูกป่าเพื่อการฟื้นฟูสภาพป่าให้มีความสมบูรณ์นี้ ทางเจ้าหน้าที่ก็ยังอนุญาตผ่อนผันให้ชาวบ้านที่มีพื้นที่เพาะปลูกบริเวณริมห้วยหรือพื้นที่ๆ ติดที่ราบลุ่มภูเขาขึ้นไปจนถึงพื้นที่สูงในระยะ 40 เมตร ยังสามารถทำกินต่อไปได้ ทำให้ชาวบ้านมีความพอใจและเข้ามาช่วยรัฐในการทำโครงการเพื่อฟื้นฟูป่าไม้มากยิ่งขึ้น

2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

โดยทางโครงการพระราชดำริได้เข้ามามีส่วนร่วม และสร้างความเข้าใจกับชุมชน เพื่อขอให้ชุมชนเข้ามาช่วยกันรักษาทรัพยากรป่าไม้ ในฐานะที่ชาวบ้านจะเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์และเป็นผู้ได้รับผลกระทบ หน้าที่ในการดูแลรักษาป่าจึงควรจะเป็นหน้าที่ของชาวบ้าน ซึ่งการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยภาครัฐนี้ พบว่าล้วนเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนกับหน่วยงานในโครงการพระราชดำริทำให้พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนยังคงสภาพความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้ โดยชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการดูแลและรักษาป่า ผ่านระบบองค์กรหมู่บ้าน (คณะกรรมการชุมชน) ทำให้ชาวบ้านห้วยมะเขือส้มได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการจัดการดูแลและรักษาป่าในรูปแบบของการได้รับประโยชน์กลับคืนมาด้วย เช่น การเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ร่วมกับทางหน่วยงานโครงการพระราชดำริ ผ่านโครงการปลูกป่าใช้สอย ป่าแหล่งอาหารชุมชน การเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านมีประโยชน์ร่วมกันกับทางฝ่ายโครงการของภาครัฐ ทำให้ชาวบ้านเห็นผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องป่าไม้มากขึ้น จึงก่อให้เกิดความตระหนักและความรู้สึกหวงแหนต่อพื้นที่ป่าไม้จนไปสู่การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อดูแลรักษาป่าไม้ได้อย่างเข้มแข็ง

3) การสร้างแหล่งอาหารธรรมชาติให้กับชุมชน

เป็นการจัดการส่งเสริมบนพื้นฐานความเป็นอยู่ของชุมชนที่ พบว่า ชาวบ้านยังประสบกับปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินและการขาดแคลนแหล่งอาหาร ทางโครงการจึงได้จัดทำโครงการสร้างแหล่งอาหารให้กับชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชนทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมสนับสนุนจากโครงการพระราชดำริ รวมทั้งชุมชนยังได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดการที่หลากหลายควบคู่กันไปด้วย เช่น โครงการปลูกป่าใช้สอย โครงการธนาคารอาหารชุมชน และโครงการปล่อยพันธุ์ปลาในอ่างเก็บน้ำของชุมชน แหล่งน้ำธรรมชาติ และในเขตพื้นที่โครงการพระราชดำริปางดง 2 ทำให้ชาวบ้านห้วยมะเขือส้มสามารถ

ประหยัดรายจ่ายค่าอาหารในครอบครัวได้เป็นอย่างมาก การส่งเสริมจากภาครัฐด้วยการสร้างแหล่งอาหารให้กับชุมชนนั้น จึงเป็นการเติมเต็มให้กับชาวบ้าน เพราะการสร้างแหล่งอาหารให้กับชุมชนนั้น ไม่ได้เป็นการหยิบยื่นเพื่อให้ชุมชนรับหรือรอคอยการช่วยเหลือจากภาครัฐแต่เพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่สำคัญในสร้างแหล่งอาหารให้กับชุมชนนั้น หมายถึงการดึงเอาชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีประโยชน์การดำรงชีวิต เพื่อขยายไปสู่การจัดการทรัพยากรด้านอื่นๆ ต่อไป

4) การจัดการที่ดินและการส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก

การจัดการที่ดินและการส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝกเป็นโครงการของสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้เข้ามาส่งเสริมให้มีการปลูกหญ้าแฝก เพื่อป้องกันการพังทลายของดินในพื้นที่ไร่บนพื้นที่สูงที่มีความลาดชัน ซึ่งได้มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกหญ้าแฝกเป็นขั้นบันไดเพื่อป้องกันมิให้หน้าดินพังทลาย และส่งผลทำให้พืชที่ชาวบ้านปลูกไว้ได้รับความเสียหาย ทั้งนี้จากการส่งเสริมดังกล่าวทำให้ชุมชนสามารถที่จะนำหญ้าแฝกไปปลูกตามพื้นที่ลาดชัน และในบริเวณพื้นที่ไร่ที่อยู่บนพื้นที่สูง ซึ่งช่วยแก้ไขปัญหาค่าการพังทลายของหน้าดินได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังสามารถช่วยชะลอการไหลของน้ำฝนมิให้ไหลแรงจนพัดพาเอาหน้าดินไปทั้งหมด ซึ่งการปลูกหญ้าแฝกนี้สามารถช่วยลดปัญหาการพังทลายของดินได้มาก และยังเป็นตัวช่วยที่สำคัญตามระบบธรรมชาติในการดักกรองซากพืชซากสัตว์มิให้ไหลลงไปสู่ที่ลุ่มทั้งหมด ทำให้บริเวณพื้นที่ไร่ของชาวบ้านจึงยังมีความอุดมสมบูรณ์ของดินอยู่

5) การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า

การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า เป็นโครงการที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนหันมารวมกลุ่มกันในการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า เพื่อลดการล่าสัตว์ในป่าธรรมชาติที่เหลือน้อย ด้วยการหันมาเลี้ยงสัตว์ป่าเพื่อการบริโภคแทนการล่าสัตว์ป่า ซึ่งเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จและสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเลี้ยงหมูป่า และการเลี้ยงกิ้ง ซึ่งส่วนหนึ่งก็จะส่งคืนให้กับโครงการเพื่อปล่อยกลับคืนสู่ป่า เพื่อเพิ่มจำนวนของสัตว์ในพื้นที่ป่าธรรมชาติมากยิ่งขึ้น และบางที่ทางภาครัฐก็จะซื้อผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการเพาะเลี้ยงของชาวบ้านเพื่อนำไปแจกจ่ายในหมู่บ้านเครือข่ายอื่นๆ เพื่อขยายโครงการดังกล่าวหรือการปล่อยกลับคืนสู่ป่า ทำให้ชาวบ้านสามารถที่จะได้รับประโยชน์จากการเพาะสัตว์ป่าตรงนี้ได้เป็นอย่างดี ในส่วนของชาวบ้านที่ทำการเพาะเลี้ยงเพื่อการบริโภคและการค้าขายนั้นก็สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้านในระดับที่น่าพอใจ โดยส่วนหนึ่งชาวบ้านจะนำมาฆ่าชำแหละขายให้กับสมาชิกในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านมีเนื้อสัตว์บริโภคโดยไม่ต้องเข้าไปล่าสัตว์ในป่า ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนเริ่มมีสัตว์ป่าเพิ่มจำนวนขึ้นและสัตว์ป่าที่เคยอพยพ

หนีไปก็เริ่มเคลื่อนย้ายอพยพเข้ามาหากินในแหล่งเดิม ทั้งนี้การเลี้ยงสัตว์ป่าของชาวบ้านยังช่วยลดปัญหาไฟป่าที่เกิดขึ้นจากการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ได้อีกทางหนึ่งด้วย

ข) การจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่าโดยชุมชน

1) การมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับชุมชนในการดูแลรักษาป่าไม้

การมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับชุมชนในการดูแลรักษาป่าไม้ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน เข้ามีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ ซึ่งกลุ่มชาวบ้านเหล่านี้ล้วนได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า และเป็นผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นมาเป็นระยะเวลานาน จะทำให้ชาวบ้านรู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านกับภาครัฐจึงสามารถนำไปสู่แนวทาง การแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและส่งผลที่ดีต่อชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน ที่ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนในการวางแผนการดำเนินงานร่วมกับทางหน่วยงานภาครัฐ โดยมีตัวแทนของชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่มีหน้าที่ในการวางแผนการดำเนินงานต่างๆ จนนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ร่วมกัน

2) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการสร้างกฎเกณฑ์ของชุมชน

เป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ ระเบียบ และบทลงโทษของชุมชน ซึ่งชาวบ้านห้วยมะเขือส้มได้มีการตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของการดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้บนพื้นฐานที่ว่า ชาวบ้านทุกคนสามารถใช้ ประโยชน์จากป่าได้อย่างเสมอภาคกัน จะส่งผลให้มีการช่วยกันดูแลรักษาป่าไปพร้อมๆ กัน และยังถือเป็นบรรทัดฐานที่เป็นเครื่องมือในการป้องกัน รักษา ดูแล พื้นที่ป่าไม้ให้เป็นสมบัติของชุมชน กฎระเบียบที่ตั้งขึ้นมานี้มีผลบังคับใช้กับชาวบ้านห้วยมะเขือส้มทุกคนในชุมชน รวมถึงกลุ่มบุคคลภายนอกที่เข้ามาละเมิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนด้วย

3) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

เป็นการมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรม ในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ของชาวบ้านผ่านระเบียบกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมจารีตของชุมชน โดยชาวบ้านจะมีการประชุมปรึกษาหารือกันก่อน หลังจากตกลงกันได้แล้วจึงจะดำเนินการและมีการประกาศอย่างเป็นทางการจากผู้นำชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การไปเลี้ยงฝิขุนน้ำ การสร้างเหมืองฝาย การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าใช้สอย การสร้างแนวกันไฟ ฯลฯ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้มในแต่ละครัวเรือนก็จะเข้ามาร่วมกิจกรรมดังกล่าวอย่างน้อยครอบครัวละหนึ่งคน บางครอบครัวก็มากันหลายแล้วแต่ความสมัครใจ แต่ถ้าไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้จะต้องมีการแจ้งให้ทาง

ผู้ใหญ่บ้านได้ทราบก่อน เพื่อที่จะได้มีต้องมีการปรับใหม่กัน ซึ่งชาวบ้านที่นี้จะรู้ถึงหน้าที่ตนเองในการทำงานหรือการปฏิบัติดังกล่าวเป็นอย่างดี ทั้งนี้ในการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนนั้น ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกันไปด้วย เพราะชาวบ้านต่างตระหนักถึงปัญหาที่ชุมชนได้พบเจอมาในอดีตได้เป็นอย่างดีกับการที่ชุมชนเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า แล้วส่งผลให้ชุมชนต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร และภาวะปัญหาความแห้งแล้ง ซึ่งทำให้ชุมชนต้องหันมาร่วมมือกันในจัดการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างรู้คุณค่า

4) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการสอดส่องดูแลผู้กระทำความผิด

การมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ลักลอบตัดไม้ในชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้ม นั้น จะอาศัยชาวบ้านในชุมชนทุกคนให้มีส่วนร่วมในการดูแลสอดส่องผู้ลักลอบตัดไม้ หรือเข้าไปบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ด้วยวิธีการต่างๆ แล้วแจ้งให้ทางผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านได้รับทราบเพื่อที่จะได้ดำเนินการต่อไปภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน โดยชาวบ้านถือว่าการละเมิดพื้นที่ป่าไม้ไม่ได้เป็นการบุกรุกทำลายทรัพยากรของชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการละเมิดสิทธิทรัพยากรส่วนรวมของชาวบ้านด้วย จึงทำให้ชาวบ้านรู้สึกหวงแหนในทรัพยากรของชุมชนร่วมกัน และร่วมกันช่วยดูแลสอดส่องผู้กระทำความผิดด้วยความสมัครใจ และหากมีการปรับใหม่ผู้กระทำความผิดให้ชดใช้ค่าเสียหายจากการทำความผิดดังกล่าว ผู้ที่แจ้งข่าวสารให้ผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้านทราบถึงตัวผู้กระทำความผิดนั้น ก็จะได้รับรางวัลเป็นจำนวนเงินครึ่งหนึ่งของค่าปรับใหม่

5) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการควบคุมป้องกันไฟป่า

การมีส่วนร่วมในการควบคุมป้องกันไฟป่า พบว่า ชุมชนมีการสร้างเครือข่ายการควบคุมป้องกันไฟป่าระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและชุมชนต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง ที่มีปัญหาการจุดไฟเผาป่าและการลุกลามของไฟป่าซ้ำซากเป็นประจำทุกปี โดยได้ร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายการควบคุมและป้องกันไฟป่าขึ้น โดยมีหน่วยงานโครงการพระราชดำริและหน่วยงานควบคุมไฟป่าในพื้นที่เป็นผู้ประสานงานเครือข่ายร่วมกับชุมชน โดยมีสมาชิกชุมชนต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ได้เข้ามามีบทบาทการทำงานประสานความร่วมมือในการช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาในการควบคุมป้องกันไฟป่าร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านได้รับความรู้ความเข้าใจในการควบคุมป้องกันไฟป่าอย่างถูกต้อง โดยที่องค์กรชาวบ้านสามารถที่จะควบคุมดูแลและป้องกันปัญหาไฟป่าด้วยตัวของชาวบ้านเองได้ โดยการสร้างแนวกันไฟ และการช่วยกันดับไฟป่า ซึ่งการจัดการดังกล่าวชาวบ้านมีประสบการณ์ในเรื่องพื้นที่ดีกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งรู้ถึงพื้นที่ที่จะเสี่ยงต่อการลุกลามของไฟป่า จึงทำให้ชาวบ้านสามารถสร้างแนวกันไฟได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) การได้รับประโยชน์ของชาวบ้านจากการรักษาทรัพยากรป่าไม้

การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์จากการร่วมกันรักษาทรัพยากรป่าไม้ ทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ด้านต่างๆ ติดตามมาอย่างมากมาย เนื่องจากชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้มเป็นชุมชนที่แวดล้อมด้วยพื้นที่ป่าไม้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ง่าย แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบที่ชุมชนได้ร่วมกันตั้งขึ้นและไม่ขัดต่อกฎหมายและนโยบายจากภาครัฐ การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชาวบ้าน จึงเป็นไปเพื่อตอบสนองการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ เช่น ใช้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งเชื้อเพลิงหุงต้ม แหล่งสมุนไพร แหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตรกรรมและแหล่งน้ำใช้ในการบริโภค ทำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของการรักษาทรัพยากรป่าไม้ ว่าเป็นการรักษาความมั่นคงในการดำรงชีวิตของตนเองไปด้วยพร้อมๆ กัน

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้มเป็นชุมชนที่อพยพเข้ามาตั้งตั้งแต่แรกเริ่มในปีพุทธศักราช 2526 ประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ไทยใหญ่ กระเหรี่ยง ปะโอ ที่อพยพเข้ามาจากประเทศพม่า ทำให้ชุมชนมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในการดำรงอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงใช้พลังทางวัฒนธรรมในการรักษาความเป็นชุมชน ร่วมกันเอาไว้นโยบายระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชน ทั้งในด้านระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบการผลิตเกษตรกรรม และการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ โดยอาศัยองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนเข้ามาประยุกต์ใช้ในการใช้ประโยชน์และการรักษาทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนผ่านมิติด้านวัฒนธรรมชุมชนอย่างมีพลัง ชาวบ้านห้วยมะเขือส้มมีการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในด้านต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านมีบทเรียนและผ่านประสบการณ์ในการดำรงชีวิตร่วมกับป่าไม้มาอย่างยาวนานทำให้ชาวบ้านยังมีตระหนักถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ของพื้นที่ป่าไม้ บนวิถีการเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ทำกินที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน และชาวบ้านที่นี้ต่างล้วนได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์ด้านแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งสมุนไพร แหล่งไม้ใช้สอยในการก่อสร้าง โดยชุมชนมีการจัดการทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ผ่านการจัดตั้งกฎระเบียบของชุมชนร่วมกัน

ชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้มมีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ เป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งชุมชนได้มีการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ เพื่อปรับตัวให้มีความสมดุลกับธรรมชาติ อีกทั้งชาวบ้านยังมองป่าในฐานะที่เอื้อประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็

ประโยชน์ในทางตรงหรือทางอ้อม เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งหาอาหาร แหล่งสมุนไพร และความต้องการที่จะรักษาป่าไว้ให้ลูกหลาน อาจกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านห้วยมะเขือส้มมีการพึ่งพาป่าไม่อย่างมาก โดยชาวบ้านได้อาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตแทบทุกอย่างจากป่าไม้ทำให้ชาวบ้านต้องมีการจัดการ ดูแล รักษาป่าไม้ไปด้วย ส่งผลทำให้ป่าสามารถ เจริญงอกงามได้อย่างเต็มที่ จนทำให้เกิดเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ชาวบ้านห้วยมะเขือส้มยังมีการเชื่อมโยงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยการถ่ายทอดพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าไม้ เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้จาก รุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง มีลักษณะเป็นการถ่ายทอดโดยตรงจากครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ พี่น้อง และ เครือญาติ และเป็นการถ่ายทอดผ่านการบอกเล่า พูดคุยและพิธีกรรม การปฏิบัติ ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีไร่ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาาร่วมกัน รวมทั้งความความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินของชาวบ้านในด้านการทำการเกษตร และให้ผลผลิต เจริญงอกงาม เพื่อส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คงอยู่ต่อไป เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของชุมชนช่วยให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน ผลการศึกษาของ เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536) เสนอว่า การจัดการป่าไม้เป็นขบวนการทางสังคม หรือการรวมตัวขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ และป่าอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมบนฐานของระบบความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชน ความเชื่อนี้มีได้เป็นเพียงระบบคุณค่า หรือค่านิยมที่ไร้เหตุผล หากแต่เป็นวิถีคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ของอำนาจที่เป็นพื้นฐานในการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ โดยความเชื่อนี้เป็น พื้นฐานของการวางระเบียบ ข้อบังคับ และจารีตประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างยั่งยืน อันเป็นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพ อีกทั้งได้มีการผลิตซ้ำ ของอุดมการณ์ป่าชุมชนดังกล่าวมาโดยตลอด เพราะค่านึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกันอย่างเป็นธรรม

ชุมชนได้รับอิทธิพลจากกระแสการพัฒนาจากภายนอก โดยเฉพาะนโยบายการพัฒนาจากภาครัฐที่ได้เข้าส่งเสริมการปลูกป่าด้วยการยึดพื้นที่ทำกินคืนมาจากชาวบ้าน การประกาศเขตพื้นที่ป่าหวงห้าม รวมทั้งการส่งเสริมให้ชาวบ้านลดพื้นที่ในการปลูกฝิ่นแล้วหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดต่างๆ โดยลดการหมุนเวียนของวิธีการทำไร่แบบดั้งเดิมของชาวบ้าน ส่งผลให้ชุมชนต้องประสบกับปัญหาผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค ที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และมีการลักลอบบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อขยายพื้นที่ทำกิน ด้วยการตัดไม้ทำลายป่า และก่อให้เกิดปัญหาติดตามมาอย่างมากมาย เช่น การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ความแห้งแล้ง และปัญหาเรื่องสิทธิที่ดินทำกินของชาวบ้าน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิมของชุมชน ที่ถูกรัฐจำกัดและริบที่ดิน

เหล่านั้นกลับไปสู่ระบบการอนุรักษ์ที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าจะไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกินได้อีก ทำให้ระบบสิทธิและอำนาจดั้งเดิมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรตามระบบความเชื่อและจารีตประเพณีของชุมชนถูกละเมิดจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เรียกตัวเองในนามฝ่ายรัฐ ซึ่งทำให้ชุมชนยิ่งถูกกดทับด้วยสิทธิและอำนาจตามระบบกฎหมายและนโยบายของรัฐที่ชุมชนไม่เคยรู้จักมาก่อน สอดคล้องกับงานศึกษาของ สุธาวลัย เสถียรไทย (2538) ที่กล่าวว่า รูปแบบการกำหนดสิทธิของทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยนั้น เป็นรูปแบบที่รัฐเป็นเจ้าของโดยตรงและมีหน่วยงานของรัฐคือกรมป่าไม้ เป็นผู้บริหารจัดการ ขณะที่พื้นที่ป่าตามกฎหมายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ พื้นที่ป่าจริง ๆ กลับลดลงในอัตราที่รวดเร็ว ด้วยเหตุนี้เวทีแห่งกฎหมายจึงกลายเป็นเวทีที่ชุมชนรู้สึกว่าจะตนเองถูกเอาเปรียบและไร้อำนาจต่อรอง ผลที่ตามมาคือชาวบ้านถูกจำกัดในเรื่องของการขยายพื้นที่ทำกิน ห้ามเคลื่อนย้ายการก่อตั้งชุมชนใหม่ในพื้นที่ใดๆ ก่อนการได้รับอนุญาตจากทางฝ่ายรัฐ ส่งผลให้ชุมชนต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตไปจากระบบภูมิปัญญา หรือการจัดการแบบดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง โดยหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวแทน เช่น ผลไม้เมืองหนาว กะหล่ำ แครอท ถั่วเหลือง ฯลฯ ซึ่งพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเหล่านี้ยังกลับกลายเป็นสื่อในการชักจูงระบบทุนและการผลิตเพื่อการค้าเข้ามาสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว

ระบบการผลิตดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านต้องหันมาดำเนินชีวิตภายใต้กรอบระบบทุนนิยม พร้อมไปกับการบุกรุกทำลายป่าด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การใช้ไฟเผาป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำไร่เกษตรกรรม การล่าสัตว์ป่า การหาของป่าด้วยการใช้ไฟเผา การตัดไม้เพื่อแปรรูปส่งขายนายทุนจากภายนอก ส่งผลให้เกิดภาวะความเสื่อมโทรมต่อพื้นที่ป่าไม้และการลดจำนวนลงของทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคน - พืช - สัตว์อย่างรวดเร็ว ตลอดจนการเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในการแย่งชิงทรัพยากรที่ดินในพื้นที่ป่าไม้เพื่อนำไปใช้ในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวตอบสนองระบบเศรษฐกิจจากภายนอก ซึ่งการเพิ่มปริมาณการใช้ทรัพยากรอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้น จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสมดุลของระบบธรรมชาติและก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มากขึ้น (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2540) สอดคล้องกับแนวคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ที่กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ความขัดแย้งและความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากร ทำให้ด้านหนึ่งเกิดการกีดกันระหว่างกลุ่มชนบางกลุ่ม ขณะอีกด้านหนึ่งกลับเปิดโอกาสให้กับอีกกลุ่มชนหนึ่งที่มีอำนาจแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรได้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ จนนำไปสู่ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร และความเสื่อมของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ด้วยปัจจัยดังกล่าวทำให้ชาวบ้านห้วยมะเขือส้มแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เริ่มหวาดระแวงกัน และนำไปสู่การเริ่มเปิดพื้นที่ป่าเพื่อประกาศเขตพื้นที่ทำกิน ทำให้ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรด้วยการเปิดพื้นที่ป่าเริ่มต้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ถูกรัฐควบคุมและจำกัดการใช้พื้นที่ของชาวบ้าน ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่สอดคล้อง

กับผลการศึกษาของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2543) ที่กล่าวว่า ความขัดแย้งของชาวบ้านผ่านระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่จะก่อตัวมาจากการปฏิสัมพันธ์ การกดขี่ และการต่อสู้ระหว่างชุมชนด้วยกันเอง กับกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ กับโลกภายนอก (รัฐและระบบทุน) และความขัดแย้งเชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ภายใต้บริบทเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ซึ่งหมายถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงของคนหรือกลุ่มคนในสังคมซึ่งต่างมีความขัดแย้ง และความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากร และนำไปสู่การต่อรองเชิงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มตรงกันข้าม หรือจากฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าบีบบังคับ ทำให้ด้านหนึ่งเกิดการกีดกันของคนหรือกลุ่มคนบางกลุ่ม ขณะที่อีกด้านหนึ่งกลับเปิดโอกาสให้กลุ่มอีกบางกลุ่มที่มีอำนาจได้แสวงหาผลประโยชน์

การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ของชาวบ้านจึงไม่ได้มีเป้าหมายที่หยุดอยู่แค่เพียง การขยายพื้นที่ทำกินอีกต่อไป หากแต่กลับแฝงมาด้วยการตัดไม้เพื่อแปรรูปส่งขายให้กับนายทุนจากภายนอกที่เข้ามาสั่งให้ชาวบ้านแปรรูปขาย โดยชาวบ้านจะใช้วิธีทำไร่หมุนเวียนเพื่อเข้าไปตัดไม้ โดยอ้างถึงการทำไร่หมุนเวียน หรือแฝงด้วยวิธีการขยายพื้นที่ไร่เดิม ด้วยการเปิดพื้นที่ลูกกลมเข้าไปในพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งวิธีนี้จะทำให้ชาวบ้านสามารถล้มต้นไม้เพื่อนำมาขายสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง วิธีคิดดังกล่าวของชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางความคิดเกี่ยวกับการผลิตของชาวบ้านที่ถูกครอบงำจากระบบทุนภายนอกว่า ชุมชนมิได้สูญเสียแต่อำนาจในการจัดการทรัพยากรเท่านั้น หากแต่ชุมชนยังสูญเสียระบบวิถีคิดอันดั้งเดิมของชุมชนต่อระบบทุนนิยมจากภายนอกด้วย โดยเฉพาะความแตกต่างด้านเป้าหมายของระบบการผลิต ที่คนในอดีตนั้นมุ่งผลิตเพื่อการบริโภคและการแลกเปลี่ยนตามระบบพื้นบ้านตามความเหมาะสม แต่ชาวบ้านหวั่นพะเนียงเสียในปัจจุบันกลับมีเป้าหมายของการผลิตอยู่ที่การส่งสินค้าทางเกษตรเหล่านี้ไปขายหรือแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา กับกลุ่มคนภายนอกเท่านั้น หรือแม้กระทั่งผลิตผลบางอย่างที่ชาวบ้านปลูกขึ้นมาเพื่อการค้ำนนั้นชาวบ้านเองยังไม่นิยมนำมาบริโภคหรือนำมาใช้ในการเลี้ยงสัตว์เลย ทั้งนี้เนื่องจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าเหล่านี้ชาวบ้านบอกว่า ต้องใช้สารเคมีควบคุมผลผลิตไม่ให้ถูกรบกวนจากโรคและแมลง ซึ่งกลับยิ่งทำให้พืชเหล่านี้อุดมไปด้วยสารเคมีตกค้าง และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชน เช่นแหล่งน้ำ อากาศ และความเสื่อมโทรมของสภาพดิน ทำให้ชาวบ้านต้องหันไปเปิดพื้นที่ป่าแห่งใหม่ในการเพาะปลูกอีกด้วยข้ออ้างว่า ดินเสื่อมสภาพและไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก กระบวนการตรงนี้จึงนำไปสู่การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

การปลูกพืชเชิงเดี่ยวบนพื้นที่สูง ที่ชาวบ้านจะนิยมปลูกตามความลาดชันของพื้นที่ด้วยวิธีการตัดต้นไม้ที่อยู่บริเวณนั้นออกทั้งหมด และทำการปลูกพืชโดยขาดมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำอย่างถูกวิธี ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศถูกทำลายทั้งทางตรงและทาง

อ้อม จากการเปิดพื้นที่และจากขั้นตอนกระบวนการผลิตพืชผลทางการเกษตรเหล่านั้น เช่น การตัดต้นไม้ในป่า หรือการปล่อยให้ไฟป่าลามเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ ส่งผลทำให้หน้าดินโดยเฉพาะบริเวณที่ลาดชันที่ใช้ทำการเพาะปลูกมีการพังทลายอย่างรวดเร็ว จนเกิดปัญหาผิวดินเสื่อมโทรมหรือ “ดินจืด” เนื่องจากไม่มีหน้าดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอ รวมทั้งไม่มีพืชที่ช่วยคลุมดินไว้ ทำให้การเพาะปลูกได้ของชาวบ้านได้ผลผลิตน้อยลง ปัญหานี้จึงถูกแก้ไขด้วยการหันไปพึ่งปุ๋ยเคมีมากยิ่งขึ้นซึ่งนอกจากจะเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกทางหรือไม่เข้าสู่การจัดการที่ยั่งยืนแล้ว กลับเป็นการสร้างมลภาวะให้กับสิ่งแวดล้อมอย่างอันตรายด้วย ทั้งนี้นอกจากเรื่องการใช้ปุ๋ยเคมีแล้วยังมีปัญหาเรื่องโรคและแมลงเข้ามาเกี่ยวข้องอีกทางหนึ่งด้วย เนื่องจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวนั้นชาวบ้านจะต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ค่อนข้างมาก เพราะความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่เดิมได้ถูกทำลายจนขาดความสมดุล ตัวห้ำตัวเบียนที่เคยควบคุมกันเองด้วยกฎของธรรมชาติ กลับถูกทำลายด้วยน้ำมือของมนุษย์แล้วหันมาควบคุมแมลงด้วยการพึ่งพาสารเคมีแทน ทำให้ชาวบ้านต้องมีค่าใช้จ่ายในเรื่องเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตสูงขึ้นทุกปีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2528) ที่กล่าวถึงสาเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพไว้ว่า การบุกรุกทำลายป่า เพื่อการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว และการใช้สารเคมีแบบเข้มข้นส่งผลให้จำนวนชนิดพันธุ์ของความหลากหลายทางชีวภาพน้อยลง และการนำสารเคมี เช่น ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืชมาใช้ ซึ่งนอกจากทำลายสิ่งมีชีวิตโดยตรงแล้วยังทำลายพืชคลุมดิน การที่ไม่มีพืชคลุมดิน ทำให้การกัดเซาะหน้าดินมากขึ้นนอกจากนี้ยังทำลายแมลงที่ช่วยผสมเกสรของพืช รวมทั้งยังส่งผลกระทบโดยรวมต่อทรัพยากรป่าไม้และสุขภาพอนามัยของชาวบ้านเป็นวงกว้างยิ่งขึ้น

หลังจากที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากบุกรุกทำลายป่าดังกล่าว จึงทำให้ชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐต้องหันมาร่วมมือกันในการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับชุมชน ด้วยการจัดทำโครงการต่างร่วมกัน เช่น การปลูกป่าใช้สอย การสร้างแหล่งอาหารธรรมชาติ การจัดการที่ดินและการปลูกหญ้าแฝก และการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนช่วยมะเขือส้มเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับภาครัฐ ทั้งในด้านการดูแลรักษา และการเข้าไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งการช่วยกันสอดส่องผู้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ทั้งที่เป็นชาวบ้านในชุมชนหรือชาวบ้านในชุมชนอื่น จะมีการแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านหรือคณะกรรมการให้มีการดำเนินการ โดยทันที ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานศึกษาของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2540) ที่กล่าวว่า ความยั่งยืนจะไปทางไหนนั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและของแต่ละสังคม และสอดคล้องกับผลการศึกษาของชอบ เข้มกลัด (2535) ที่กล่าวว่า การเกิดองค์กรชุมชนมีเงื่อนไขหลักอยู่ 2 ประการ คือเงื่อนไขที่เกิดจากภายในชุมชนเองและเงื่อนไขที่เกิด

จากภายนอกชุมชน แต่มีผลกระทบต่อคนในชุมชน เงื่อนไขภายในคือการได้รับประโยชน์จากป่า ทั้งทางตรงและทางอ้อม บทบาทและความสามารถของผู้นำ เป็นส่วนที่สำคัญในการกระตุ้นชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ส่วนเงื่อนไขภายนอกชุมชน คือ ภัยธรรมชาติ เนื่องจากการกระทำของคนบางกลุ่มและมีผลทำให้คนในชุมชนได้รับความเดือดร้อน ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงพิษภัยของการตัดไม้ทำลายป่าและร่วมกันคิดหาทางป้องกันแก้ไข การมีบุคคลภายนอกเข้ามาแย่งชิงทรัพยากร ซึ่งส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของคนในชุมชน และบทบาทของเจ้าหน้าที่ภายนอกซึ่งเป็นบทบาทสนับสนุนคำแนะนำเป็นต้น ด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่าของชาวบ้านห้วยมะเขือส้ม โดยเฉพาะขั้นตอนการปกป้องผลประโยชน์ชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาอย่างมาก เนื่องจากชาวบ้านมีความผูกพันกับป่ามาอย่างยาวนาน ในลักษณะของการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตอย่างมากมาย และชาวบ้านจะร่วมกันดูแลจัดการและรักษาป่า ในรูปของแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพรฯ โดยชุมชนยังอาศัยพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชน เข้ามาช่วยในการอนุรักษ์ป่าด้วยอีกทางหนึ่ง ภายใต้กรอบวัฒนธรรมชุมชนร่วมกัน เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีไร่ และการเลี้ยงผีฝาย เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ เอนก นาคะบุตร (2536) ที่กล่าวว่า พิธีกรรม ความเชื่อที่ถูกกำกับดูแลผ่านองค์กรดั้งเดิมในรูปแบบต่างๆ เช่น องค์กรเหมืองฝาย คณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการอาวุโสของหมู่บ้าน หรือมีบุคคลที่เป็นตัวแทนของความเชื่อที่เชื่อมโยงระหว่าง “ความศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ” กับ “คน” คือหมอผี เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นชุมชนเหล่านี้ยังมีกฎเกณฑ์ข้อห้ามและรูปแบบการจัดการดิน น้ำ ป่า ของชุมชนที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป สมาชิกของชุมชนจะมีสิทธิในการใช้ดิน น้ำ ป่า เหล่านี้ควบคู่ไปกับการมีส่วนร่วมในการรักษาและดูแลอาณาบริเวณที่ใช้ดิน น้ำ ป่า เหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่ทั้งชุมชน โดยองค์กรชุมชนจะเข้ามามีบทบาทโดยตรงในการจัดการ

จากความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าไม้เพื่อตอบสนองการดำรงชีวิต ทำให้ชาวบ้านห้วยมะเขือส้มได้มีส่วนร่วมกับการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่า กับทางภาครัฐมากมายหลายด้าน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในต่างๆ ร่วมกัน ทั้งการปลูกป่าใช้สอย การสร้างแหล่งอาหารธรรมชาติ การปลูกหญ้าแฝก การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการดูแลรักษาป่า และการจัดตั้งกลุ่มควบคุมป้องกันไฟป่าร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้และประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากการดูแลรักษาป่าไม้ ทำให้ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนป่าไว้เพื่อจะมีป่าไว้ใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต และเมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ด้วยการหันมาร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ทำให้เห็นว่าชาวบ้านห้วยมะเขือส้มยังให้ความสำคัญกับป่ามาก อีกทั้งยังมีจิต

สำนึกในการหวงแหน ดูแล รักษาป่าที่ชุมชนได้พึ่งพาอาศัย มาอย่างยาวนาน หากชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมจะทำให้ชุมชนนั้น เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ ปัญหาต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาก็จะได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ชุมชนจะมีวิถีชีวิตที่สงบสุขต่อไปบนพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน ระหว่างชุมชนกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับภาครัฐ ซึ่งการมีส่วนร่วมของชาวบ้านกับภาครัฐในการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ ในฐานะที่เป็นสมบัติร่วมของชุมชนทำให้ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษา เพื่อให้ชาวบ้านจะสามารถเข้าไปพึ่งพาใช้ประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ภายใต้ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้นมา สอดคล้องกับงานศึกษาของ เสน่ห์ จามริก และคณะ(2536) ที่กล่าวว่า ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชุมชน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนตั้งอยู่ บนหลักการของสิทธิการใช้ทรัพยากรที่มีระบบการจัดการ โดยกลุ่มผู้ใช้จะกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใคร บ้างมีสิทธิการใช้ใครบ้างไม่มีสิทธิและควรใช้อย่างไร ควรมีระบบการจัดการและการควบคุม

การที่มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้ความช่วยเหลือชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ การปลูกป่าใช้สอย ป่าอาหารธรรมชาติ และการมอบพันธุ์กล้าไม้ผลและพืชสมุนไพรให้ชาวบ้านในชุมชนนำมาปลูก ซึ่งช่วยให้ชุมชนได้รับการเรียนรู้และได้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ในการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการที่ชุมชนบ้านห้วยมะเขือส้มยังคงสามารถร่วมกันรักษาพื้นที่ป่าไม้เอาไว้ได้ โดยการจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาดูแลพื้นที่ป่าไม้เพื่อไม่ให้มีการการบุกรุกทำลายนั้น ก็เนื่องจากว่าชุมชนยังมีกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งอยู่ โดยเฉพาะการใช้ระบบพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีเข้ามาช่วยในการดูแลรักษาป่าไม้ด้วยการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำร่วมกัน เป็นต้น ทั้งนี้ถึงแม้ว่าชาวบ้านห้วยมะเขือส้มจะมีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ แต่ชุมชนก็มีกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบแบบแผนในการจัดการทรัพยากร และการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนผ่านวิถีการดำเนินชีวิตตามกรอบครรลองวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งระบบความคิดและการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชาวบ้านห้วยมะเขือส้มนั้น ถึงแม้ว่าในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ของชุมชนอาจจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันบ้าง แต่ถึงอย่างไร กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จะมีจุดร่วมทางความเชื่อที่เหมือนกันอย่างหนึ่ง คือความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่ามีสิงสถิตอยู่ทุกแห่งในระบบธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ ที่ดิน ที่อยู่อาศัย ฯลฯ และทรัพยากรทุกสิ่งที่อยู่ในพื้นที่เหล่านี้ ชาวบ้านล้วนเชื่อว่ามีเจ้าของ มีผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลปกป้องคุ้มครองอยู่ ดังนั้นไม่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตาม ก่อนที่ชาวบ้านจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเช่นไหว้บอกกล่าวขอพร หรือขอขมาในการที่เขาได้ล่วงล้ำ และพยายามที่จะใช้อย่างระมัดระวัง ดังนั้นในรอบปีหนึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จึงมีการประกอบพิธีกรรมที่สืบเนื่องกัน โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของ

ชาวบ้านที่จะต้องปฏิบัติอยู่ประจำทุกปี ทำให้ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านในพื้นที่ห้วยมะเขือส้ม ได้ปรับเปลี่ยนกลับกลายเป็นการดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบนพื้นฐาน การมีส่วนร่วมและการรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการทรัพยากรป่าให้ยั่งยืนสืบต่อไปได้อย่างมั่นคง และสอดคล้องกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นตามมาในอนาคต

5.3 ข้อเสนอแนะ

1) รัฐควรส่งเสริมการให้การรับรองสิทธิในที่ทำกิน เพื่อสร้างความชัดเจน และสร้างหลักประกันทางสังคมและเศรษฐกิจ ด้วยการปฏิรูปนโยบาย และกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน น้ำ ป่า และทำงานร่วมกับชุมชนในการกำหนดพื้นที่ให้ชัดเจน และจัดทำแผนการการใช้ที่ดินแต่ละชุมชนให้ชัดเจน และสอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

2) ส่งเสริมการพัฒนากระบวนการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มความยั่งยืนในการทำการเกษตรของเกษตรกร มุ่งเน้นการพัฒนาเกษตรกรหรือชุมชนชนบทให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีแนวความคิดเพื่อการลดการนำเข้าจากภายนอกชุมชน ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและดูแลรักษาป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน เช่น ให้ประชาชนเป็นผู้ดูแลป่าต้นน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ได้นานๆ ระบบวนเกษตรจะสามารถช่วยทำให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่า เพื่อแก้ปัญหาเรื่องอาหาร ไม้ใช้สอย และลดความเสี่ยงจากการลงทุน นอกจากนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาการขาดความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมและชุมชนได้อีกด้วยเนื่องจากเกษตรกรมีเวลาว่างมากขึ้นกว่าการทำการเกษตรเชิงเศรษฐกิจการพาณิชย์ ที่นอกจากจะมีความเสี่ยงสูงแล้วยังทำให้ต้องใช้เวลาในการดูแลมากเป็นพิเศษ โดยมีแนวทางดังนี้คือ

2.1) ปลูกไม้โตเร็วที่สามารถขึ้นได้ดีในท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งใช้สอย และเป็นการลดอัตราการพังทลายของดินและรักษาความชุ่มชื้นให้กับดิน โดยปลูกไว้ในไร่หรือในสวนหลังบ้านของตัวเอง

2.2) ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตให้เป็นแบบการผลิตเพื่อการยังชีพให้เป็นพื้นฐานของทุกครัวเรือน ให้พอกินมีใช้ก่อน แล้วค่อยขยายผลผลิตตามกำลังความสามารถของตัวเอง

2.3) ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน และทำสวนหลังบ้าน เช่น การเลี้ยงไก่พื้นเมืองและปลูกพืชผักต่างๆ ไว้สำหรับเป็นอาหาร เพื่อลดค่าใช้จ่ายเรื่องอาหารที่ปัจจุบันต้องซื้อหาจากภายนอกชุมชน

2.4) เพื่อเป็นการลดปัญหาการพังทลายของหน้าดินและเพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นควรส่งเสริมการทำนาหรือการปลูกพืชแบบขั้นบันไดให้แพร่หลายในพื้นที่มากกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากเห็นว่าการทำงานเกษตรในรูปแบบดังกล่าวยังพบเห็นได้น้อยในพื้นที่

2.5) สนับสนุนการร่วมกลุ่มเกษตรกรเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยนักวิจัยพัฒนาจากหลาย ๆ หน่วยงานที่อยู่ทั้งในและนอกพื้นที่

2.6) จัดการฝึกอบรมความรู้ในด้านการทำ วนเกษตร หรือการทำงานเกษตรแบบยั่งยืนและจัดการศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำงานเกษตรในรูปแบบดังกล่าว และช่วยเหลือเกษตรกรในด้านพันธุ์ไม้ที่เกษตรกรสนใจ และการจัดการระหว่างพืชที่ใช้บริโภคนครวเรือนกับพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ของเกษตรกรเอง เชื่อว่าแนวทางดังกล่าวนอกจากจะช่วยให้เกิดความยั่งยืนในชุมชนแล้วยังช่วยลดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าได้

3) ร่วมมือประสานงานเครือข่ายการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่ากับชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ และมีความเข้มแข็งในการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่าที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งอาจจะกระทำในรูปแบบความร่วมมือในการจัดการป่าชุมชนเป็นเครือข่ายระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

4) การประสานงานกับชุมชนอย่างใกล้ชิด และจัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านและผู้นำชุมชนเกี่ยวกับบทบาท อำนาจหน้าที่ ขอบเขต และข้อจำกัดของชาวบ้านในการจัดการปัญหาการบุกรุกทำลายป่า หรือการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบ และนำไปปรับปรุงแก้ไขในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างถูกต้องเหมาะสมสืบต่อไป

5.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษารั้งต่อไป

1) ควรศึกษาการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นบนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐในลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์ และเอื้อเฟื้อพึ่งพาอาศัยกัน มากกว่าที่จะมองการจัดการทรัพยากรแบบแยกส่วน โดยการแยกชุมชนออกจากรัฐและการปลูกฝังชาวบ้านให้มีมุมมองต่อภาครัฐบนพื้นฐานกรอบแนวคิดที่ว่าเป็นผู้ผูกขาดการจัดการทรัพยากรจนไม่สามารถแตะต้องได้ แต่ควรศึกษาถึงจุดเด่นจุดด้อยของบทเรียนในอดีตร่วมกันเพื่อที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาระหว่างชุมชนกับรัฐได้อย่างรู้เท่าทัน และสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

2) ในการศึกษาครั้งต่อไปควรเป็นการศึกษาในรูปแบบของการพัฒนาไปพร้อมกันทั้งทางด้านสังคม ประชากร และการทำกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของสังคม ชุมชนในทุกหน่วยย่อยของการศึกษาควแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวไทยพื้นราบ และชาวไทยภูเขา เพื่อเป็นข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างและความเหมือนกันทั้งด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ ทัศนคติ ตลอดจน รูปแบบการผลิตซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยการศึกษาดังกล่าวอาจเริ่มต้นจากหมู่บ้านหนึ่งไปสู่อีกหมู่บ้านหนึ่งแล้วค่อย ๆ ขยายตัวออกไปสู่ในชุมชนระดับที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าเป็นการศึกษาที่ต้องอาศัยศักยภาพการศึกษาในระดับสูงในการทำงานตลอดจนต้องอาศัยนักวิจัยและนักพัฒนาที่มีความสามารถสูงควบคู่กันไปด้วย เพราะต้องเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชน เพื่อหาจุดอ่อนและจุดแข็งเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่นั้น ๆ นอกจากนั้นแล้ว ยังต้องอาศัยความช่วยเหลือและร่วมมือจากภาครัฐในการทำงานให้สำเร็จ และถึงกระนั้นก็ตามการศึกษาและพัฒนาในรูปแบบดังกล่าวก็ยังคงมีความจำเป็น และสมควรอย่างยิ่งที่ต้องทำให้เกิดขึ้นเนื่องจากการศึกษา และพัฒนาที่ค่อนข้างเห็นผลเป็นรูปธรรมที่จะทำให้สังคมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีอย่างชัดเจน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved